

- ція України: пробл. та перспективи: Зб. наук. пр. — 2004. — Вип. 1. — С. 410–417.
4. Алле М. Глобализация: разрушение условий занятости и экономического роста. Эмпирическая очевидность / М. Алле. — М.: ТЕЙС, 2003. — 314 с.
 5. Алейнікова О.В. Ціновий паритет як інструмент державного регулювання та реформування АПК / О.В. Алейнікова // Інвестиції: практика та досвід. — 2011. — №1. — С. 108–111.
 6. Антикризисні заходи в підприємствах АПК: [монографія] / С.М. Іванюта; Полт. держ. аграр. акад. — Полтава: ПДАА, 2003. — 299 с.
 7. Бабенко А.Г. Державне регулювання та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору / А.Г. Бабенко // Економіка АПК. — 2008. — №5. — С. 85 – 88.
 8. Белінська Н.С. Економічна ефективність підприємницької діяльності молокопереробних підприємств та шляхи її підвищення: [монографія] / Н.С. Белінська; Вінниц. нац. техн. ун-т. — Вінниця: Універсум–Вінниця, 2005. — 280 с.

УДК: 316.343.37:504.38:911.373

ЕКОНОМІЧНА РОЗБАЛАНСОВАНІСТЬ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СІЛЬСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ

*Палапа Н.В. — к.с.-г.н., с.н.с.,
Інститут агроекології і природокористування НААН*

Постановка проблеми. Економічна розбалансованість, яка виникла в усіх галузях економічної діяльності держави внаслідок реформ, проведених у 90-х роках минулого століття, призвела до перерозподілу поголів'я худоби та птиці на користь індивідуальних господарств, у результаті чого зросло антропогенне навантаження на присадибні земельні ділянки, а поряд з цим поглибився незадовільний стан соціального розвитку сільських територій, для яких нині характерні бідність, безробіття, відтік трудових ресурсів у міста, занепад соціальної інфраструктури та “вимирання” населених пунктів.

Поголів'я худоби та птиці з великих сільгоспідприємств перемістилося на невеликі за площею господарства населення, в яких станом на 01.01.2011 р. знаходиться майже 78% корів, 55% – свиней, 83% – овець і кіз, 90% – коней, 99% – кролів, 46% – птиці та 97% бджолосімей [1]. Виробництво основної сільськогосподарської продукції як рослинного, так і тваринного походження теж припадає на особисті господарства населення, на присадибні земельні ділянки, котрі на сьогоднішній день виробляють 85-98% плодоовочевої продукції та картоплі, 43% яєць, 49 – м'яса, 79 – вовни та 82% молока, і потерпають від високого антропогенного навантаження.

Стан вивчення проблеми. Аналіз останніх публікацій з питань розвитку сільських територій підтверджує актуальність проблем, існуючих на сільських

територіях України. Вагомий внесок у їх дослідження внесли такі вітчизняні вчені, як Ю. Губені, І. Прокопа, О. Бородіна, Л. Шепотько, В. Юрчишин, А.Третяк, К. Якуба. Ці та інші вчені присвятили свої дослідження соціально-економічному розвитку села, проте екологічні проблеми залишаються поза увагою дослідників.

Методика досліджень. Методи досліджень – аналітико-синтетичні шляхом вивчення статистичних даних і фондових матеріалів. Вихідною інформацією слугували дані Державного комітету статистики України [1,2]. Експериментальні дослідження агроекологічного стану ґрунту, якості продукції та питної води проводилися згідно загальноприйнятих методик і стандартів, затверджених в Україні.

Результати досліджень. Проведені в Інституті агроекології і природокористування НААН багаторічні експериментальні дослідження показали, що у більшості господарств населення вміст фосфору і калію в ґрунті у кілька разів перевищує дуже високі значення нормативних показників, котрі в окремих випадках сягають більше 3000 мг/кг ґрунту, тоді як 250 мг/кг – це вже дуже високий рівень вмісту в ґрунті рухомого фосфору. Така ж закономірність спостерігається і по вмісту обмінного калію в ґрунтах сільських селітебних територій. Слід звернути увагу на те, що ґрунти сільських селітебних територій мало забезпечені гідролізованим азотом, вміст якого знаходиться в межах від дуже низького до низького рівня [3].

Особливо відчутний незадовільний екологічний стан водних об'єктів на території сільських населених пунктів, що пов'язано не тільки з економічними, але й соціальними, організаційними, виробничо-господарськими, природоохоронними та іншими труднощами.

Офіційно визнається, що стан системи водопостачання сільського населення України залишається низьким і є одним з найгірших серед європейських держав та країн СНД. Нині кількість сільських будинків із внутрішнім водогonom і системами водовідведення та утилізації стоків в Україні утричі менша, ніж у Росії і у четверо - ніж у Білорусі.

Враховуючи той факт, що основним джерелом питної води в сільській місцевості залишаються неглибокі шахтні колодязі та каптажі, що живляться за рахунок ґрунтових вод, вирішення проблеми забезпечення якісною питною водою на селі безпосередньо залежить від впровадження заходів, спрямованих на запобігання прямому потраплянню неочищених каналізаційних стоків у навколишнє середовище та впровадження ефективних технологій утилізації стічних вод.

Нині в результаті нераціонального природокористування та антропогенного навантаження на значних територіях розширюються зони, де у підземних водних горизонтах реєструються високі концентрації нітратних сполук, залишки пестицидів, важких металів, що не дозволяє використовувати таку воду як питну.

Результати наших досліджень, проведених на території сільських населених пунктів різних областей України показують, що екологічний стан домогосподарств часто не відповідає санітарним нормам і правилам, що в першу чергу пов'язано з їх невеликими площами. Спостерігається перевантаженість території свійськими тваринами і птицею, недотримуються санітарні та гігієнічні

вимоги сільських поселень. У більшості селянських домогосподарств порушені мінімальні санітарно-захисні розриви для господарських забудов. Без спеціальних загонів тримають свійських тварин (кози, коні, корови) і птицю (кури, гуси, качки, індики). Результатом такої технології утримання є забруднення ґрунту й води токсичними речовинами, що безсумнівно впливає на стан здоров'я сільського населення.

Якість сільськогосподарської продукції, вирощеної в особистих господарствах населення, не відповідає санітарно-гігієнічним вимогам, що пов'язано з нераціональним використанням добрив, хімічних засобів захисту рослин, порушенням технології вирощування тієї чи іншої культури на присадибній земельній ділянці та ін.

При удобренні сільськогосподарських культур в особистих селянських господарствах ніколи не враховувались науково-обґрунтовані оптимальні норми внесення як мінеральних, так і органічних добрив. Результатом такої системи удобрення є забруднення рослинної продукції і питної води нітратами та іншими токсичними речовинами [4,5].

Окрім екологічних проблем, які існують на території сільських населених пунктів, однією з найважливіших проблем для них є соціальний занепад села.

Соціальна сфера села і раніше була слаборозвиненою, а за роки незалежності ще більше зруйнувалась. Адаже за цей час на селі не відбулось не лише розширення інфраструктурного потенціалу, але й відновлення зруйнованої частини і, як наслідок, погіршення демографічної ситуації.

Починаючи з 1960 р., природний приріст населення весь час знижувався. Наприклад, у 1960 р. коефіцієнт природного приросту становив 13,6 на 1000 осіб наявного населення, у 1990 р. цей показник склав 0,5 усього населення, у т.ч. в міських поселеннях 2,5, у сільській місцевості – мінус 3,4. Станом на 01.01.2011 р. наведені коефіцієнти становили мінус 4,4, мінус 2,9 та мінус 6,7 відповідно, що свідчить про значне скорочення кількості населення України, особливо сільського. Зменшення населення відбувається винятково за рахунок природного скорочення, причиною якого залишається суттєве перевищення числа померлих над народженими. Інтенсивність скорочення населення у сільській місцевості більше ніж утричі вища, порівняно з міськими поселеннями. Проте слід відмітити, що, починаючи з 2005 р., намітилася тенденція до зниження коефіцієнтів смертності як по Україні в цілому, так і в сільських населених пунктах зокрема.

Враховуючи те, що кількість сільського населення з кожним роком зменшується, закономірно зменшується і кількість сільських населених пунктів, на які, окрім зменшення кількості населення, впливають процеси міграції та соціальний благоустрій сільських поселень. У поєднанні зі шкідливою теорією так званих безперспективних сіл це зумовило настільки швидкий розвиток процесів депопуляції, що тисячі сільських поселень вже не існують, а велика їх кількість дуже близька до цього. Це ставить під загрозу власне існування українського села.

Кількість сільських поселень в Україні була максимальною у 1995 р. і становила 28864 сільські населені пункти (рис. 1) [2].

За період з 1995 до 2010 рр. сільських населених пунктів стало менше на 407 одиниць. За 15 останніх років в Україні зникло 1,4% сільських населених

пунктів, що в середньому відповідає 27 селам у рік. Найгіршим є те, що село продовжує деградувати, практично – вимирає. Це підтверджується прогнозними даними на період до 2015 – 2020 рр. Якщо такими темпами і надалі зникатимуть сільські населені пункти, то за прогнозними даними у 2020 році їх кількість зменшиться до 28340 одиниць, що порівняно із 1995 роком буде менше на 524, тобто – на 1,82%.

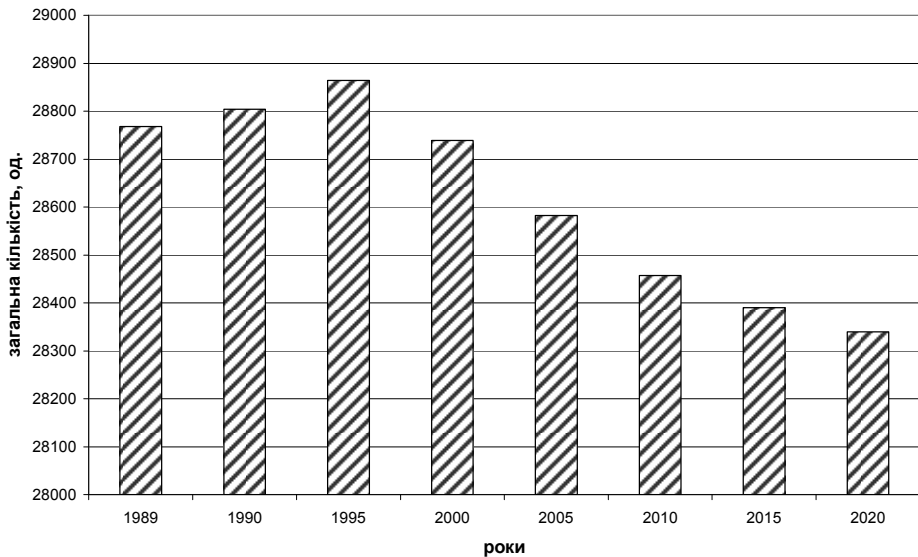

Рисунок 1. Динаміка кількості сільських населених пунктів України упродовж 1989-2020 рр.

Світова наука і практика оцінюють рівень розвитку країни за рівнем життя її громадян, зокрема селян. Лише тоді держава може вважати себе економічно міцною і продовольчо забезпеченою, коли селяни почуватимуться матеріально незалежними і зацікавленими жити і працювати на селі.

За відсутності належних умов проживання в Україні посилилися демографічні проблеми. Саме занепад соціальної сфери села та відсутність робочих місць найбільш глибоко посилюють демографічну ситуацію в сільських населених пунктах, яка в багатьох регіонах нашої держави вже давно переросла в демографічну кризу і деградацію сільських територій. Наступний чинник, який обумовлює загострення демографічної ситуації на сільських територіях України є вкрай низький рівень життя населення. Зокрема, 60% сільських домогосподарств мають грошові доходи нижче прожиткового мінімуму, а в їх структурі майже половину займають пенсії та доходи від продажу сільськогосподарської продукції.

Висновки. Внаслідок проведеної аграрної реформи відбулося антропогенне навантаження на сільські селітебні території, що спричинило погіршення агроекологічного стану ґрунту, якість вирощуваної сільськогосподарської продукції на цих територіях, та якість питної води.

Дослідженнями встановлено, що ґрунти селітебних територій дуже добре забезпечені рухомими формами фосфору і калію, проте азотом ці ґрунти забезпечені мало.

У даний час є вкрай незадовільною соціальна сфера сільських поселень, що негативно впливає на демографічну ситуацію та спричиняє деградацію українських сіл.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Статистичний щорічник України за 2010 рік / Державна служба статистики України. –К.: –2011, 559 с.
2. Україна у цифрах 2010. Статистичний збірник / Державна служба статистики України. –К.: –2011, 250 с.
3. Фурдичко О.І. Екологічний стан сільських селітебних територій України / О.І. Фурдичко, Н.А. Макаренко. Н.В. Палапа // Вісник аграрної науки. – 2009. – № 8. – С. 5–9.
4. Палапа Н.В. Якість сільськогосподарської продукції, вирощеної на сільських селітебних територіях та заходи з її покращення. Агроекологічний журнал. Спецвипуск, червень –2009, – С.238–240.
5. Палапа Н.В. Забруднення питної води сільських селітебних територій та заходи з покращення її якості. Агроекологічний журнал, № 3. – 2009, - С.43-45.

УДК 330.131.7:338.43

ЧИННИКИ ВИНИКНЕННЯ РИЗИКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Петрова О.О. – к.е.н., доцент, Херсонський ДАУ

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки питання дослідження, розуміння сутності, видів і критеріїв визначення економічних ризиків суб'єктів господарювання є надзвичайно актуальним.

Вивчення ризиків є одним із найважливіших сучасних напрямів економічних досліджень, оскільки воно є необхідним для прогнозування розвитку економіки та прийняття рішень. Ризик – це об'єктивна економічна категорія, яка відображає відношення між суб'єктами господарювання в процесі їхньої економічної діяльності, коли її результати, у силу об'єктивних причин, є невизначеними. У зв'язку з розвитком ринкових відносин господарська та підприємницька діяльність у нашій країні здійснюється в умовах постійної зміни економічного середовища. Особливо це проявляється в діяльності сільськогосподарських підприємств. Отже, необхідний комплексний підхід для оцінки ризику сільськогосподарської сфери.

Міністерство економічного розвитку та торгівлі України у своєму консенсус-прогнозі на основі експертних оцінок з 13 державних і недержавних ор-